

نگاهی اجمالی به امکانات طبیعی گردشگری در شهرستان باغملک

علیرضا تقیان

عضو هیئت علمی گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان

امروزه یکی از بخش‌های مهم اقتصادی کشورها را گردشگری تشکیل می‌دهد به حدی که به آن عناوینی همچون «صنعت توریسم» و «صادرات نامرئی» داده‌اند. اما شاید مهم‌ترین اثرات ناشی از این صنعت تبادل فرهنگی بین جوامع مختلف بشری است که موجب تکامل و رشد فرهنگ‌ها می‌شود. در مورد اهمیت این موضوع همین قدر بس که بدانیم هر سال حدود ۸۱ درصد مردم جهان سفر می‌کنند.^۱ برخی از مناطق ایران قابلیت ویژه‌ای برای جذب گردشگر دارند. در استان خوزستان که هوای گرم و مرطوب حاکم است، اگر مکانی مناسب برای تفریح و استراحت و گذران بخشی از اوقات فراغت برای ساکنان آن در فاصله‌ای نزدیک وجود داشته باشد می‌تواند آنها را در حد وسیعی به خود جذب نماید. نزدیک‌ترین مکانی که بتواند چنین امکانی را در اختیار جمعیت گرم‌زده خوزستان قرار دهد شهرستان باغملک با رودخانه‌ها و ارتفاعات سرسبز و خنک شرقی آن در دامنه‌های غربی سلسله جبال زاگرس است. با توجه به محرومیت این شهرستان و جمعیت بیکار نسبتاً بالای آن^۲ و عدم وجود امکانات دیگر برای جذب آنها می‌توان با بهره‌گیری

از این مزیت و سایر توانمندی‌های آن به اقتصاد منطقه رونقی داد و فرصت‌های شغلی جدیدی را برای جوانان جویای کار فراهم آورد.

در زمینه شناسایی وضعیت موجود، توانمندی‌های طبیعی، انسانی و اقتصادی و تهیه و تدوین طرح‌های توسعه شهرستان سازمان آب منطقه‌ای خوزستان^۳، مهندسین مشاور یکم^۴، سازمان مسکن و شهرسازی (مهندسین مشاور آبا دین)^۵ و جهاد سازندگی استان خوزستان مطالعاتی انجام داده‌اند که به جز در مورد آخر که نگارنده نیز مطالعات بخش‌هایی از آن را برعهده داشته، توجه چندانی به توانمندی‌های توریستی شهرستان نشده است.

روش تحقیق

در بررسی و تشخیص توانمندی‌های طبیعی صنعت گردشگری در شهرستان باغملک در ابتدا مطالعات و تحقیقات موجود و مرتبط با موضوع بررسی شده و سپس داده‌های هواشناسی با استفاده از روش‌های اقلیم‌شناسی و آماری (همبستگی پیرسون، رگرسیون خطی) تجزیه و تحلیل شده است. با تلفیق نتایج حاصله، منابع اسنادی، بازدیدهای میدانی و استفاده از نقشه‌های توپوگرافی و آب‌شناسی، توانمندی‌ها مشخص و پیشنهادهایی در زمینه ساماندهی مناطق مناسب توریستی شهرستان ارائه شده است.

خصوصیات جغرافیایی شهرستان باغملک

شهرستان باغملک بین ۴۹ درجه و ۲۳ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۱۵ دقیقه طول شرقی و ۳۱ درجه و ۱۳ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۴۳ دقیقه عرض شمالی از خط استوا قرار دارد. این شهرستان با وسعتی حدود ۲۲۴۵ کیلومترمربع در شرق استان خوزستان واقع شده است و از شمال به شهرستان ایذه، از شرق به استان کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب غرب به شهرستان رامهرمز و از غرب به شهرستان مسجد سلیمان محدود می‌باشد.^۶

این شهرستان در ارتفاعی کمتر از ۴۰۰ متر در غرب، تا بیشتر از ۳۰۰۰ متر از سطح دریا در شرق قرار داشته و به‌طور کلی از غرب به شرق به ارتفاع آن افزوده می‌شود.

مقدار بارش از غرب به شرق افزوده شده و از حدود ۴۰۰ تا بیشتر از ۱۰۰۰ میلی متر در سال متغیر است. متوسط درجه حرارت شهر باغملک حدود ۶، ۲۰ درجه سلسیوس، رطوبت نسبی حدود ۵۱ درصد و تبخیر سالانه حدود ۲۰۶۰ میلی متر است.^۷ با توجه به آمار هواشناسی ایستگاه اهواز، باد شمال غرب با ۱۷/۸ درصد و باد غربی با ۱۵ درصد بیشترین فراوانی را دارند. بادهای جنوبی با ۷/۴ نات بیشترین سرعت را داشته و غالباً بادهای بهاری سریعتر می باشند.^۸ در تقسیم بندی اقلیمی کوپن مناطق غربی شهرستان در طیف اقلیم نیمه بیابانی hsB و مناطق شرقی در منطقه اقلیم مدیترانه ای asC قرار دارد.

دو رودخانه اصلی شهرستان اعلاء و زرد با دبی متوسط به ترتیب ۱۲/۹۶ و ۹/۱۳ مترمکعب در ثانیه است که هرکدام دارای شاخه های متعددی هستند. از کل مساحت شهرستان ۲۷/۴ درصد را جنگل ها، ۳۵ درصد را اراضی کشاورزی، ۳۲/۵ درصد را مرتع و باقی را سنگلاخ ها و رودخانه ها تشکیل می دهند.^۹

این شهرستان بر پایه آمارگیری جاری جمعیت سال ۱۳۷۰ دارای ۸۰۱۷۵ نفر جمعیت بوده که از این تعداد ۱۳۳۲۴ نفر ساکن در نقاط شهری و تعداد ۶۴۵۳۵ نفر ساکن در نقاط روستایی می باشند که جمعاً ۲/۵۲ درصد جمعیت کل استان خوزستان را تشکیل می دهد.^{۱۰} در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ جمعیت شهرستان ۹۰۱۰۶ نفر است که ۱۶۰۸۱ نفر شهری، ۷۲۹۱۵ نفر روستائی و ۱۱۱۰ نفر غیر ساکن هستند.^{۱۱}

امکانات طبیعی

۱- اقلیم مناسب:

در حالی که تمامی دشت خوزستان در تقسیمات اقلیمی آسایش ایران در بخش بسیار نامناسب قرار داشته و اکثر جمعیت استان خوزستان نیز در این دشت ساکن هستند، بخش اعظم شهرستان باغملک در اقلیم نسبتاً مناسب و منطقه کوهستانی بیش از ۲۰۰۰ متر از سطح مبنا قرار دارد که این مناطق نیز در ماه های گرم سال جزء مناطق بسیار مناسب قرار می گیرد.^{۱۲} (نقشه شماره ۱)

یکی از روش‌های بررسی تناسب اقلیم با آسایش انسان، استفاده از نمودار بیوکلیماتیک است. در این نمودار با استفاده از دما و رطوبت نسبی منطقه آسایش انسان مشخص شده است. البته مرزهای این منطقه با دخالت سایر عوامل اقلیمی مثل تابش، باد و افزایش رطوبت توسعه می‌یابد.^{۱۳} با توجه به جداول زیر حدود ۵ ماه از سال اقلیم شهر اهواز خارج از منطقه آسایش قرار دارد که این ماه‌ها از اردیبهشت تا شهریور می‌باشد. در صورتی که درست در همین ماه‌ها اقلیم شهر باغملک یا در منطقه آسایش قرار دارد و یا با کمی افزودن رطوبت و باد، داخل منطقه آسایش قرار می‌گیرد. مناطق شرقی شهرستان که ارتفاعی بیش از ۱۵۰۰ متر از سطح دریا دارند، در طول ۵ ماه مذکور در منطقه آسایش قرار داشته و برای انسان بسیار مناسب و مطبوع می‌باشد. (نمودار بیوکلیماتیک).

دمای منطقه مطالعاتی^{۱۴}

سال	شهریور	مرداد	تیر	خرداد	اردیبهشت	فروردین	اسفند	بهمن	دی	آذر	آبان	مهر	
۲۴/۹	۳۲/۴	۳۵/۶	۳۶/۶	۳۴/۷	۳۰/۴	۲۴/۳	۱۸/۷	۱۴/۳	۱۲/۲	۱۳/۵	۱۹/۴	۲۶/۴	اهواز
۲۰/۶	۲۹/۱	۳۲	۳۱/۷	۲۸/۲	۲۲/۱	۱۶/۵	۱۲/۹	۹/۹	۹	۱۳	۱۹	۲۴/۷	باغملک
۱۳/۷	۲۲/۶	۲۷/۲	۲۵/۲	۲۰/۶	۱۳	۸/۶	۵/۹	۳/۷	۲/۷	۶/۸	۱۲	۱۷/۱	ارتفاع ۱۵۰۰
۱۱/۳	۲۰/۲	۲۸/۲	۲۲/۷	۱۷/۸	۹/۶	۵/۷	۳/۵	۱/۶	۰/۳۶	۴/۸	۹/۷	۱۴/۵	مال آقا

در بررسی و محاسبه دمای روستای مال آقا و ارتفاع ۱۵۰۰ متری از سطح دریا از رابطه گرایان ارتفاع و دما^{۱۵} برای ماه‌های مختلف سال استفاده شده است که ضریب همبستگی معادلات آن در سطح ۹۵٪ معنی دار می‌باشد.^{۱۶}

۲- چشم‌اندازهای طبیعی:

ارتفاعات: ارتفاع شهرستان باغملک از حدود ۴۰۰ متر در غرب تا بالاتر از ۳۰۰۰ متر در شرق متغیر است.

دامنه‌های جنوب غربی کوه‌های زاگرس به شکل نواری از شمال غرب تا جنوب شرق شهرستان با تنوع ساختمانی و مورفولوژیکی که دارد اشکال گوناگون طبیعی به وجود آورده است که تفاوت‌های عمده با عوارض یکدست و یکنواخت دشت خوزستان دارد. این ارتفاعات

امکانات مناسبی برای تفریحات و ورزش‌هایی همچون کوهنوردی، سنگ‌نوردی و امثال آن را فراهم آورده است.

رودخانه‌ها: رودخانه‌های اعلاء و زرد با سرشاخه‌های سیراب، ایوک، صیدون، زرک، آبشور، ابوالعباس، گلال، آل خورشید، تلخ‌آب و دلی با دره‌های تنگ و باریک در مشرق و فراخ و پهن در غرب شهرستان با تندآب‌ها، آبشارها، ماندآب‌ها و دریاچه‌های کوچک خود مناظر متنوعی را ایجاد نموده و اکوتوریسم مناسبی را ارائه می‌کند. این رودخانه‌ها امکانات فراوانی در زمینه ورزش‌های آبی و ماهیگیری فراهم می‌کند. در کنار این رودخانه‌ها می‌توان با احداث امکانات تفرجگاهی مکان‌های مناسبی را برای تفریح و استراحت فراهم آورد.

چشمه‌ها: حدود ۲۹ دهنه چشمه در این شهرستان وجود دارد^{۱۷} که بعضی همچون چشمه کروک و یا برم جمال با دبی زیاد خود می‌توانند مکان مناسبی برای احداث امکانات توریستی و جذب گردشگران به وجود آورند.

جنگل‌ها: وجود ۶۱۵۰۰ هکتار جنگل در این شهرستان یکی از نعمت‌های خداوندی است که به‌طور صحیح از آنها استفاده نمی‌شود خصوصاً گونه‌هایی مثل ارس که در منطقه جنوب ایران یک گونه تقریباً کمیاب محسوب می‌شود. این جنگل‌ها همراه با مراتع و ارتفاعات و رودخانه‌ها فضاها و چشم‌اندازهای جذابی برای تفریح و گذران اوقات فراغت می‌باشد.

۳- فاصله کوتاه منطقه تا مراکز جمعیتی استان:

فاصله اندک مناطق مساعد شهرستان با شهرهایی همچون اهواز (حدود ۲ ساعت) امکان مسافرت‌های روزانه و کوتاه مدت را میسر می‌سازد و بسیاری از مردم می‌توانند با تدارک یک سفر یک یا دو روزه به راحتی به این مناطق دسترسی داشته باشند. البته راه‌های ارتباطی موجود در حد مطلوب نمی‌باشد ولی با اتمام جاده جدید اهواز- باغملک این مسافت کوتاه‌تر نیز می‌شود. جاده‌های داخل شهرستان نیز از چنین وضعیتی برخوردار بوده و نیاز سرمایه‌گذاری در این بعد لازم و ضروری است. (عکس شماره ۱)

امکانات انسانی و فرهنگی

۱- جاذبه‌های فرهنگی - مذهبی:

یکی از جاذبه‌های گردشگری در ایران جاذبه‌های مذهبی و اماکن مذهبی است. وجود امامزاده عبدالله در میان جنگل‌ها و ارتفاعات شرقی شهرستان در کنار یک دریاچه کوچک طبیعی علاوه بر داشتن جاذبه‌های فرهنگی و مذهبی یک مکان تفریحی نیز می‌باشد و برای کسانی که مایلند علاوه بر یک سفر زیارتی از یک سفر سیاحتی نیز برخوردار باشند، مکانی مناسب است که کمتر مکانی در استان خوزستان با این مشخصات وجود دارد. در حال حاضر با وجود کمبود امکانات مناسب، حمل و نقل و سکونت در محل امامزاده عبدالله و بدی راه ارتباطی هر هفته عده کثیری به این مکان سفر می‌کنند و از مواهب تفریحی، مذهبی و اقتصادی آن بهره می‌برند. (عکس شماره ۲)

۲- بازارچه‌های هفتگی:

در حال حاضر یک بازارچه محلی شبه هفتگی در محل امامزاده عبدالله به وجود آمده که اوج فعالیت آن تعطیلات آخر هفته است. محصولاتی که در این بازارچه ارائه می‌شود شامل مواد غذایی، پوشاک و گاه برخی محصولات صنایع دستی تولیدی داخل شهرستان از قبیل قالیچه می‌باشد. البته لازم به تذکر است که برخی مواد غذایی خصوصاً لبنی نیز از تولیدات محلی هستند که افراد محلی در این بازارچه‌ها به فروش می‌رسانند. وضعیت این بازارچه نامطلوب بوده و اکثر دکه‌های آن شبیه کپر می‌باشد. با توجه به غیر بهداشتی و غیر استاندارد بودن آنها احتیاج به یک ساماندهی اساسی دارند. (عکس شماره ۳) در حال حاضر یک بازارچه تقریباً دائمی بین‌راهی نیز در سه راهی اسلام‌آباد دائر است که بیشتر مایحتاج عمومی اهالی و مسافران را تأمین می‌کند. با توسعه این بازارچه می‌توان بسیاری از محصولات شهرستان را به فروش رساند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در این مقاله اشاره‌ای گذرا به امکانات طبیعی گردشگری در شهرستان باغملک گردید. با توجه به مطالب ذکر شده، این شهرستان زمینه‌های طبیعی لازم در امور تفریحی، ورزشی و سیاحتی

همچون اقلیم مناسب، مناظر و چشم‌اندازهای جالب طبیعی، رودخانه‌ها، برکه‌ها، آبگیرها و جنگل‌ها را دارد. استفاده از این مواهب طبیعی مستلزم مطالعه و بررسی بیشتر در بخش‌های طبیعی، انسانی، اقتصادی و فرهنگی مرتبط با فعالیت‌های توریستی است. لذا پیشنهاد می‌گردد طرح جامعی در این زمینه تهیه و تدوین گردد. در ذیل مواردی جهت تأکید و توجه بیشتر عزیزانی که احتمالاً در آینده قصد مطالعه در این منطقه را دارند ارائه می‌گردد. امید است با اجرای این طرح زمینه‌های لازم برای بهره‌برداری از امکانات و پتانسیل‌های موجود در منطقه فراهم شود:

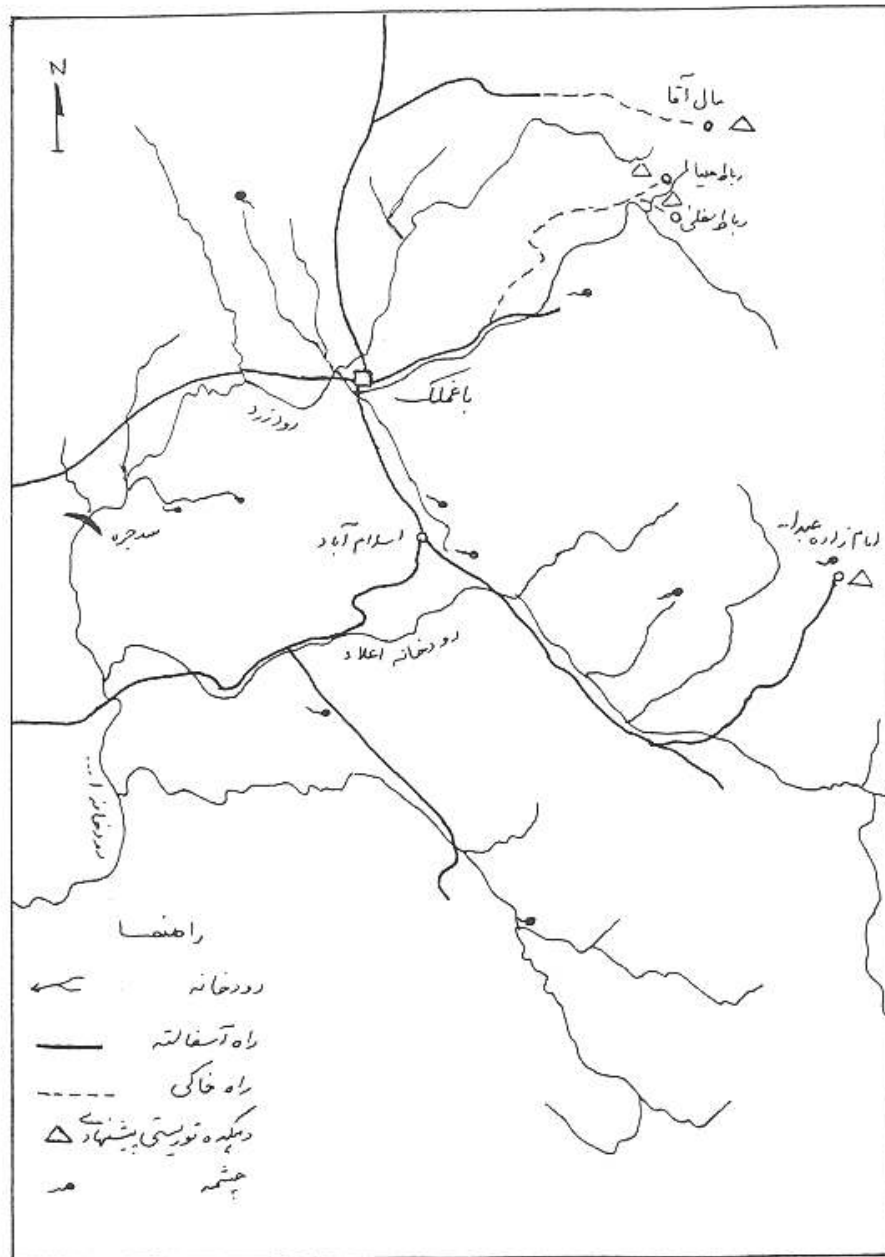
- ۱- احداث دهکده‌های توریستی؛
- ۲- احداث راه‌های ارتباطی مناسب؛
- ۳- احداث کمپ‌هایی در سرشاخه‌های رود زرد و اعلاء؛
- ۴- ساماندهی مناسب بقعه امامزاده عبدالله؛
- ۵- ساماندهی و توسعه بازارچه‌های محلی؛
- ۶- ایجاد فضاهای طبیعی و آب‌نما در مناطقی همچون امامزاده عبدالله، رباط علیا و مال آقا.

پی‌نوشت‌ها

۱. زیرک‌باش، دیدار، بررسی جغرافیایی نقش توریسم فرهنگی در طرح جامع اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۷، ص ۲.
۲. طبق آمارگیری سال ۱۳۷۵ نفوس و مسکن جمعیت بیکار روستایی و شهری به ترتیب ۱۳/۴ و ۷/۲۹ درصد می‌باشد که شامل بیکاری فصلی و پنهان نمی‌باشد.
۳. مهندسین مشاور جاماب، طرح جامع آب کشور، سازمان آب منطقه‌ای خوزستان، ۱۳۶۷.
۴. مهندسین مشاور یکم، مطالعات طرح جامع قطب کشاورزی و دامپروری مارون، تهران، وزارت کشاورزی، ۱۳۷۵.
۵. مهندسین مشاور آبادین، طرح جامع توسعه شهرستان‌های ایزه و باغملک، وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۷۵.
۶. جهاد سازندگی استان خوزستان (مشاور حمیدرضا وارثی)، طرح جامع توسعه و عمران مناطق روستایی شهرستان باغملک، ۱۳۷۶، ص ۲۵-۲۲.
۷. اورک، ناصر، آبخیزداری و مهار سیل در حوضه رود زرد، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۵، ص ۱۸ و ۲۳.
۸. شریفی فرد، هاشم، تحلیل جغرافیایی توسعه مسکن و مسایل آن در شهر اهواز، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۷، ص ۲۵.
۹. جهاد سازندگی استان خوزستان، طرح جامع توسعه و عمران ...، ص ۲۵-۲۲.
۱۰. همان.

۱۱. مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان باغملک، ۱۳۷۵، ص ۲۷-۱۶.
۱۲. بهرام سلطانی، کامبیز، مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی (۶- محیط زیست)، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، ۱۳۷۱، ص ۱۴۱.
۱۳. کسمائی، مرتضی، اقلیم و معماری، شرکت خانه‌سازی ایران، ۱۳۶۳، ص ۳۹-۳۶.
۱۴. سازمان هواشناسی کل کشور، آمار هواشناسی (سالنامه‌های هواشناسی).
۱۵. علیجانی، بهلول و محمدرضا کاویانی، مبانی آب و هواشناسی، تهران، سمت، ۱۳۷۱، ۴۲۸-۴۲۲.
۱۶. تریولا، ماریو، آمار کاربردی، ترجمه محمد صادق تهرانیان، و ابوالقاسم بزرگ‌نیا، مشهد، جهاد دانشگاهی مشهد، ۱۳۷۴، ص ۳۵۳.
۱۷. سازمان آب منطقه‌ای خوزستان، آمار منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی (آمار منتشر نشده).

نقشه شماره (۱) رودخانه‌ها، چشمه‌ها، راه‌های ارتباطی و دهکده‌های توریستی پیشنهادی شهرستان باغملک

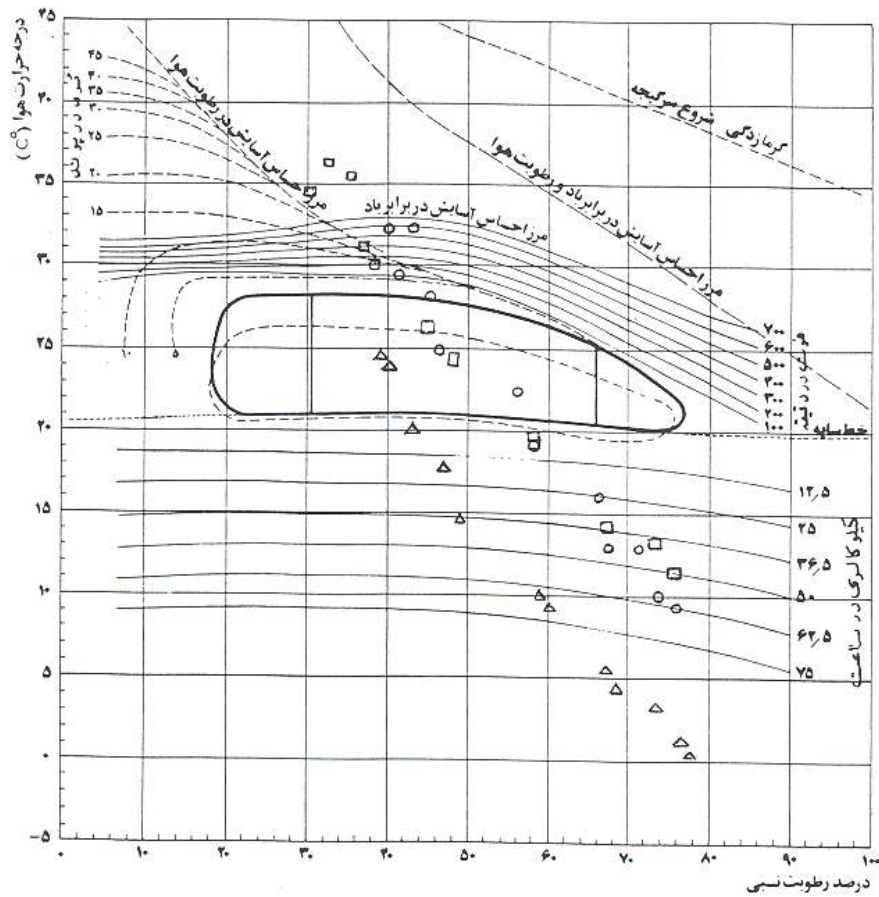

مناطق بسیار نامناسب		مناطق بسیار مناسب	
کوهستانی بین ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰		مناطق مناسب	
کوهستانی بیش از ۲۵۰۰		مناطق نسبتاً مناسب	
بیابانها و تپه‌های ماسه‌ای روان		مناطق نامناسب	

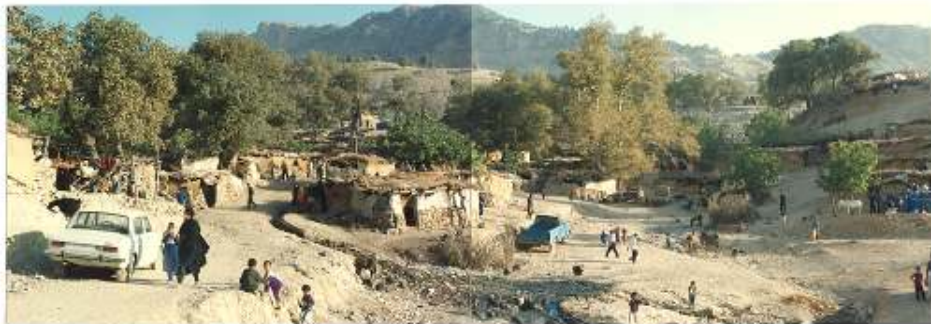
نقشه ۲ اقلیم آسایش ایران.

(اقتباس از نقشه مهندسین مشاور ستیران) (۲)

جدول بیوکلیماتیک شهرستان

اهواز ◻ باغملک ◻ مال آقا ◻

عکس شماره ۱: اماکن مورد استفاده برای اسکان چند روزه مسافران و فروشگاه‌ها در امامزاده عبدالله

عکس شماره ۲: راه ارتباطی امامزاده عبدالله در ارتفاعات صیدون

عکس شماره ۳: دریاچه طبیعی در جوار امامزاده عبدالله